

מוראל גבוה

מזה שלוש-עשרה שנה הם ממלאים את ארגונינו בשבחים עצמיים על גידול הישגם ההיסטורי. אך אם צבא זה זקוק לנאום, כמו נאקומאן לזריקה, הרי משהו יסודי אינו כשורה.

מדוע חייב הצבא אחרי 13 שנה, לקפוץ, מבחינה נפשית, ממסגר למשבר?

מדוע הוא זקוק, אחרי 13 שנה, לאחירה מלחמתית מלאכותית כדי לשמור על מתח נאות?

מדוע סבורים קצינינו, אחרי 13 שנה, כי אי אפשר לקיים את המוראל בתנאי שיום משי? טוב, כדורים, אפריים?

★ ★ ★

מאז אמר נפוליאון כי במלחמה, יחס החשיבות בין המוראל לבין הגורמים הגופניים הוא שלושה לאחד, תהו הוגי-דעות צבאיים על מהותו של המוראל.

אחד ההוגים המעמיקים ביותר בשטח זה הוא לידל הארט הבריטי. בספרו היריחוים על המלחמה ישנם כמה וכמה פסקים הנוגעים במישורן לחיכוך זה:

"מדוע יש הסבורים כי חינוי הוא להזריק לחייל סמל המרצה ריגשי? ההיסטוריה אינה מוכיחה כי הדבר דרוש להגברת רוח-הקרב שלו. היא מוכיחה כי זריקות אלה הרסו את יכולתו למצוא פתרונות מעשיים לבעיות שעמדו לפניו. הכבאי, השוטר, הכורה, רבים אחרים העוסקים במקצועות מסוכנים, אינם זקוקים לסמל משכר זה."

במקום אחר: "המשמעת הצבאית, במובנה הרחב, קשורה ברוח החיילית. עד כמה שאפשר לנתח, הריה מורכבת מן הגאווה הגברית, הגאווה בנשק, הבטחון העצמי הנובע מן הכושר הצבאי, חוש הריעות, חוש החובה, וחוש הנאמנות — לריעים, למפקדים, ליחידה ולמולדת."

ועוד: "ההנהגה הטובה ביותר על תרבותנו היא זו הנעשית ברוח עניינית, כרוחו של הכבאי והשוטר. אלה אינם זקוקים לקריאות ריגשיות ולקישוטים שמקורם בתקופות קדם, כדי לנטוע בהם את הרצון לבצע משימה שיש לנשט אליה כאל גיב מעשי."

כל חייל קרבי יודע כי אלה דברי אמת. היילי תש"ח צחקו לנאומים הכובמבאסטיים שז התרבותניקים והעסקנים. הם לחמו בחי-רוגנפש, מתוך הרגשת נאמנות למולדתם, מתוך רגש של חובה כלפי חבריהם, ובעיקר — מתוך גאווה על יחידותיהם.

רוח-היחידה, גאחת ההשתייכות לחטיבה מעולה (כמו חטיבות הפלמ"ח, גבעתי, כרמלי, גולני ועוד) ולצבא מעולה — אלה סודות המוראל הצבאי. אלה הם צלילי התחילה שהודגמו בצורה כה נוגעת ללב בסרטו של אלק גינס.

★ ★ ★

איזו הבין שריהבטחון מניעים חבויים אלה של נפש החייל הקרבי, כי אז לא היה הורס את הפלמ"ח. הוא לא היה שובר את נאמנותו לחטיבותינו הישנות.

להיפך: הוא היה בונה את כל הצבא סביב המסורת הצעירה אך המפוארת של חטיבות אלה. הוא היה מחלק אותה-הצטיינות מסוגים רבים; דאג להמשכיות הרצופה של כל היחידות המפוארות (חטיבות, גדודים ואף פלוגות מסוימות, כמו, למשל, פלוגת-קוצר, פלוגת-הצומת ועוד); מעניק יחס מיוחד ומעמד חברתי קבוע לפצועי-המלחמה ולשאר מצטייני הקרבות — ובצורה זו הופך את רוח היחידה וגאחת-היחידה לעמוד-השדרה של צה"ל.

מטעמים שונים — בגלל עניינים מפלגתיים, בגלל קינאות אישיות, בגלל האדרת העורף על חשבון החזית, ובעיקר בגלל חוסר הבנה מצד חובביים, שלא טרחו להתעמק בתולדות הצבאות — לא נעשה דבר כדי ליצור מסורת כזאת.

לכן נוצר חלל ריק. לכן דרוש תחליף — בצורת נאום, בצורת קריאות אזהרה כלתרי פוסקות, בצורת ייצור שינאה מלאכותית.

החודש נאמרו (במפתיע) דברים חכמים עליידי המפקד הראשי של חיל-התותחת (המארינס) של ארצות-הברית. אמר הגנרל דויד שוב: "איננו מזריקים לאנשינו שינאה לשום דבר. אנחנו חיילים מקצועיים. אנחנו לוחמים נגד כל אויב שהנשיא קובע לנו. אחרת עלול לקרות שאתה יוצר שינאה כלפי אויב אחר, ומוצא את עצמך לפתע לוחם נגד אויב אחר."

ואם לצטט את קלאוזוביץ הגדול עצמו: "צבא... הגאה בנצחונותיו מבלי לאבד את המשמעת, שאינו מאבד את רחשי הכבוש למפקדיו ואת האמון בהם, אפילו תחת לחץ התוצאות המדכאות של המפלגה... צבא שרעיון קצר אחד — כבוד נשקן — מוכיח לו תמיד את חובותיו ואת מידותיו, צבא כזה חדר רוח צבאית אמיתית... כאשר רוח זו הופכת לעץ חזק, היא תעמיד בפני הסערות העזות ביותר, ואפילו בפני חוסר-הפעילות של שלום ממושך."

המלחמה לפרוץ, עד כי מקהה הדבר את החוש הלאומי הבריא של יצר הקיום. אם אי-פעם יוצר מצב המחייב אזהרה רצינית, שוב לא ישעה איש לאזהרות. ואפשר לומר: זה משפיע לרעה על הנוער הגדל לנו, כי דיבורי-המלחמה הם ההשפעה החינוכית העיקרית במדינה. איך יכולה להתגבש, במצב כזה, אומה בריאה, מאוזנת, צולת-דעת, נורמאלית?

אך לא על כל הצדדים האלה ברצוני להתעקב הפעם. השאלה שאני שואל היא: איך משפיע כל זה על גיבוש דבוסים צבאיים?

קלאוזוביץ: העיקר הוא כבוד הנשק

בריאים? איזה מין צבא הוא זה הזקוק להשמעה תכופה של תקליט הנאום הזה?

★ ★ ★

קודם כל יש לחזור ולהדגיש: למדינת ישראל דרוש צבא חזק, בריא ומוכשר. על כך מסכימים כולנו, מלבד הפאציפיסטים העקרוניים (ואולי, בתנאים הנתונים כיום, גם מלבד הקומוניסטים).

תהיה דעתנו על עתיד המדינה אשר תהיה, יהיה העקרון המדני המנחה אותנו אשר יהיה — איננו יכולים להתעלם מן הצורך בצבא טוב.

לא רק פאסיסט יהודי מעוניין בו, ולא רק חסיד הבטחוניים. מעוניין בכך גם החבר הקיצוני ביותר של המפלגה השמית, הדוגל במדיניות-שלום ובאיחוד מרחבי (יתכן כי דחאק הוא מעוניין בכך יותר מכל אחר, כי דרכו זרועה סכנות ברורות. אם יגיע הרעיון השמי לשלטון בישראל, ואם תעודד ישראל למחרת היום את תנועות-השיחור המתקדמות בכל ארצות המרחב, עשוי להיווצר, ומנית, מצב בו ישתדלו מיטטרי הריאקציה במרחב לחלל את המדינה, לפני שזו תחסל אותם). ובכן, אפילו במיקרה קיצוני זה, אפילו כאשר יעמדו בראש המדינה אנשים שיראו בכיבוש השלום את משימתם העליונה והעילאית — הרי יהיו זקוקים לצבא איתן, מקצועי, ממושמע ובעל מוראל גבוה.

אם אנו מסכימים על כך, הריני חוזר וש"ר אל: האם הנאום כאמת מעלה את המוראל? האם איננו משמש תחליף למוראל?

★ ★ ★

עצם העמדת השאלה כפי שהועמדה עליידי בך שיחי בשיחה שהזכרתי, כלולה בה האשמה חמורה ביותר (אם כי תת-הכרתית) כלפי האנשים האחראיים לעיצוב צה"ל מאז יומה הראשון ועד היום — דויד בן גוריון וחבר עוזריו.

מיפדר חגיגי, יום השנה לחיל. אלוף נואם. "קצינים וחיללים! בשעה שאנחנו מתכנסים כאן, מגיעות שוב ידיעות מדאיגות. הורדן המצרי החליט לפתוח בעתיד הקרוב ביותר בהתקפת-פתע על ישראל, כדי למחוק אותה מעל פני האדמה. על כך, חיללים, אנחנו מצווים להגביר את כינונותנו שבעתים. כל אחד מכם חייב לדעת שבכל רגע הוא עשוי להיזקק לקרב. המלחמה יכולה לפרוץ בכל עת!"

איזה מיסדר? איזה חיל? איזה אלוף? לא חשוב, בעצם. כל מיסדר. כל חיל. כל אלוף.

תמיד אותו הנאום. תמיד זומם המצרי להשמידנו. תמיד הגיעו זה עתה ידיעות מדאיגות ביותר. תמיד מסתבר שהמלחמה עומדת לפרוץ בכל רגע.

כי זהו נאום סטנדרטי. הוא שגור בפי כל רמטכ"ל, ללא שינוי נוסח — בימי רבי-אלוף דורי, בימי רבי-אלוף מקלף, בימי רבי-אלוף דייק, בימי רבי-אלוף לסקוב, בימי רבי-אלוף צור — וכן הלאה וכן הלאה. שלא לדבר על האלופים, ועל אלופי המישנה, ועל סגני-האלופים, ועל רבי-הסרגים, ועל הסגנים, ועל סגני-המישנה — עד לטוראי הראשון האחרון, המוביל כיתה עיפה לחדר-האוכל, ומקדים לכך כמה מילים תמציתיות.

★ ★ ★

לא מכבר נודמן לי לשוחח עם קצין בכיר, שנאם זה עתה את הנאום.

שאלתי אותו: "לשם מה? מה הטעם להלעיס שוב את הציבור בלוקש הזה — כשהמצב במרחב שקט יותר מכפי שהיה אי-פעם?"

השיב הקצין, בכנות גמורה: "אינך מבין את הבעיות שלי. איך אתה רוצה שאשמור על המוראל של הבחורים שלי? מאז המלחמה האחרונה עברו חמש שנים שלמות. התמרונים אינם יכולים ליצור את אותו המתח. אני מוכרח ליצור את המתח באופן מלאכותי."

שאלתי בתמימות: "מדוע?" "מפני שבלי מתח לא אחזיק את הבחורים שלי. זה לא כל-כך נוגע לחיילי שרות-החובה. להם אין ברירה. הם ישרתו שנתיים וחצי, יותר טוב או פחות טוב. הבעיה היא בעיית אנשי-הקבע — הסגל הפיקודי והטכני שלי. אותם אני צריך להלהיב מדי פעם על-ידי הנאום הזה."

שאלתי שוב: "מדוע?" "חביבי, אתה שואל מדוע? מפני שכל אחד מן האנשים האלה, אם יש לו מינימום של כשרון, יכול להסתדר הרבה יותר טוב בחיים האזרחיים. האנשים הטכניים יכולים להרחיק בחוץ כפלים מכפי שהם משתכרים אצלנו. בחוץ הם יוכלו לחיות כרצונם. אין בעיות משמעת. אין קצין תורן. אין בולשיט."

האם ירפה המתח, וישארו בצבא רק חבלתני מוכשרים, שאינם יודעים להסתדר בחיים הי-אזרחיים. האם אתה רוצה בזה?"

אישרתי שאני רוצה בזה כלל וכלל. "אם כך, דרושים הנאומים האלה. פעם היה זה כבוד רב להיות קצין בצה"ל. זה הקנה לאנשים מעמד חברתי. הם יכלו להתפאר בכך. בינתיים התרגלה המדינה לכך שיש צבא ויש קצינים. כבר לא מתפעלים מזה. יש חוגים בהם מסתכלים על קצין-קבע כעל לא-יוצאת.

ואם אין משכורת גבוהה יותר, וגם לא מעמד חברתי רם יותר — אני חייב לתת להם פיצוי אחר. אני עושה זאת בצורה של מחשת הסכנה המאיימת על המדינה. אני אפילו מגזים בזה. אני נותן להם את ההרגשה שהנהיגה עומדת לפרוץ מלחמה, ואם לא יעמדו על משמרתם הריהם מפקירים את עצמם. אם אתה מבין את הבעיה, אתה חייב להסכים לפתרון."

אני מבין את הבעיה. אבל איני מסכים לפתרון.

★ ★ ★

אפשר להביא כמה וכמה נימוקים נגד השיטה הזאת. אפשר לומר: נוצר כאן שיתוף-פעולה סמוי בין אלופי ישראל ואלופי ערב. גם לאלה וגם לאלה אותה בעייה. מוביל כל אחד מהם מרוצה מן הנאומים התוקפניים של השני.

קציני רע"ם מבליטים את הנאום האחרון של צבי צור, בו מדובר על סכנת המלחמה הקרובה. קציני צה"ל מסתמכים על הנאום האחרון של עבד אל-חכים עאמר, בו הודיע כי יום הדין קרוב. בין כה וכה מוחזק המרחב במתח מתמיד, נוצרת אחירה המנועת כל צעד לקראת השלום, ויהיה הקטן ביותר. וזה רע.

אפשר גם לומר: זה רע מבחינה פנימית. זה מזכיר שוב את המעשייה על הנער הקורא "זאב! זאב!" חיללי צה"ל, והאומה כולה, שומעים לעתים כה קרובות כי הגה עומדת